

Roman Dzwonkowski

Losy duchowieństwa polskiego w Białoruskiej SRS po II wojnie światowej - na przykładzie ks. Władysława Mączki (1897-1982)

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 60, 121-125

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ustroju na zajętych ziemiach. Dlatego też, podobnie jak w okresie międzywojennym, przyjęły plan ich stopniowej eliminacji z polskich społeczności katolickich. W latach 1944–1952 ponad 90% księży polskich, którzy pozostali na Kresach Wschodnich II RP, zostało aresztowanych i skazanych na łagry. W tym samym czasie księży łotewskich aresztowano i skazano w 50%, a litewskich w 37%³.

Uwagę zwracają charakterystyczne różnice w wysokości najwyższych wyroków (25 lat łagrów) wymierzanych duchownym katolickim w zachodnich republikach ZSRS, gdzie istniał Kościół katolicki obrządku łacińskiego. Na Łotwie wyroki tej wysokości otrzymało 10% księży, a na Litwie ok. 20%. Natomiast na Białorusi, gdzie duchowieństwo było narodowości polskiej, wyrok 25 lat łagrów otrzymało, według obecnych danych, 57% aresztowanych⁴. Wszyscy bez wyjątku byli skazywani na podstawie osławionego art. 58 Kodeksu Karnego ZSRS, mówiącego o przestępstwach antypaństwowych. W Kodeksie Karnym Ukraińskiej SRS ten sam treściowo art. miał numer 54. Na Białorusi tę samą treść prawną zawierały w Kodeksie Karnym artykuły: 63, 64, 70, 72, 73, 74 oraz art. 76⁵.

Wyroki wydawały Trybunały Wojskowe, sądy obwodowe oraz Kolegium Specjalne, tzw. OSO (*Osoboje Sowieszczanije*) istniejące przy wszechwładnej policji politycznej o zmieniających się nazwach: GPU – NKWD – MGB – MWD ZSRS⁶. Składało się ono z trzech funkcjonariuszy tych organów (tzw. trojka) i zaocznie ferowało wyroki skazujące na najcięższe kary w trybie administracyjnym i pozasądowym, od których nie było apelacji.

W wyniku zmian politycznych po śmierci Stalina w 1953 r., księża katolicy zostali w latach 1955–1956 zwolnieni z łagrów i zesłania, podobnie jak i inni więźniowie polityczni. Duchowni polscy mieli prawo do wyjazdu do PRL i urzędy MWD często wywierały na nich presję, by z niego skorzystali. Toteż duża część z nich, na skutek odmowy zameldowania i pozwolenia na pełnienie funkcji duszpasterskich pomimo długotrwałych starań wiernych, była zmuszona wyjechać.

³ R. Dzwonkowski SAC., *op. cit.*, *Wprowadzenie*.

⁴ *Ibid.*

⁵ W. I. Adamuszkó, N. I. Iwanowa, *Litości... Represje w obwodzie wilejskim w dokumentach 1939–1941*, Warszawa 1996, s. 178.

⁶ OSO – *Osoboje Sowieszczanije* – Kolegium Specjalne przy GPU/NKWD/MGB ZSRS, powołane do sądenia więźniów politycznych; pozasądowy organ represyjny. OSO działało od 1922 do 1953 r., jako jedno z głównych narzędzi terroru, masowego orzekania wyroków śmierci i innych skazujących na łagry; powołane do sądenia więźniów politycznych było pozasądowym organem represyjnym i orzekało zaocznie w trybie administracyjnym. Od decyzji OSO jako pozasądowej nie było apelacji; GPU – *Gosudarstwiennieje Politiczeskoje Uprawlenieje*, od grudnia 1922 r. OGPU – *Objedinionoje Politiczeskoje Uprawlenieje GPU* – Państwowy (Zjednoczony) Urząd Polityczny utworzony w 1922 r.

systemie prawnym – anomalią prawną. Sowiecki Kodeks Karny stosowany był bowiem do osób, które w chwili popełnienia rzekomego przestępstwa, przez Kodeks ten przewidzianego, nie były obywatelami ZSRS oraz terenów, które w tym czasie nie należały do tego państwa. Kierowanie przez księży w okresie międzywojennym parafialnymi stowarzyszeniami Akcji Katolickiej w Polsce było kwalifikowane jako działalność „przeciwko Związkowi Sowieckiemu, a zwłaszcza przeciwko demokratycznemu i komunistycznemu ruchowi w Polsce”. Akcja Katolicka była z założenia organizacją apolityczną. Ponieważ jednak jej celem było wprowadzanie zasad chrześcijańskich do życia osobistego i społecznego katolików⁸, jej działalność była traktowana jako kontrrewolucyjna i antysowiecka, tak, jak gdyby miała miejsce na terytorium ZSRS, gdzie wszelka działalność niepaństwowa była zakazana. Ustawodawstwo Związku Sowieckiego rozciągane było więc teoretycznie i praktycznie poza granice tego państwa i mogło dotyczyć dowolnego terenu na świecie. Oto akt wspomnianej rehabilitacji.

ORZECZENIE ⁹

23 czerwca 1998 roku Wojskowe Kolegium Sądu Najwyższego Republiki Białoruś w składzie: przewodniczący – pułkownik wymiaru sprawiedliwości W. W. Drugaczenko oraz sędziowie: pułkownik wymiaru sprawiedliwości, W. N. Całko oraz pułkownik wymiaru sprawiedliwości F. K. Dworak rozpatrzyło na otwartym posiedzeniu, przy udziale prokuratora wydziału prokuratury Republiki Białoruś, E. I. Kamko, zastępcy Generalnego Prokuratora Republiki Białoruś, sprawę karną w związku z jej rewizją (w trybie nadzoru) dotyczącą W. I. Mączki.

Zgodnie z wyrokiem Kolegium Sądu do Spraw Karnych Obwodowego Sądu w Grodnie z 1 września 1950 roku

MĄCZKA Władysław, s. Ignacego, urodzony w 1897 roku we wsi Zimnodół w woj. kieleckim (Polska), Polak, wcześniej nie karany został skazany na podstawie art. 72 punkt „b” KK BSRS z sankcją art. 64 tegoż Kodeksu na 25 lat pozbawienia wolności w obozie pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na 5 lat i konfiskatą wszelkiego mienia.

Orzeczeniem Kolegium Sądu do Spraw Karnych Najwyższego Sądu BSRS z 15 września 1950 roku wyrok ten pozostawiono bez zmian, a odwołania się skazanego – nie uwzględniono.

Po wysłuchaniu sprawozdania sędziego Najwyższego Sądu Białorusi, pułkownika wymiaru sprawiedliwości F. K. Dworaka, oraz wystąpienia prokuratora wydziału prokuratury Republiki Białoruś, E. I. Kamko, w uzasadnieniu rewizji Wojskowe Kolegium Sądu Najwyższego ustaliło:

W. I. Mączka został uznany winnym tego, że pracując od 1938 do 1939 roku jako proboszcz w kościele w Skrybowcach w rej. żeludockim¹⁰, w obw.[odzie] grodzieńskim, był kierownikiem katolickiej organizacji „Akcja Katolicka”, która prowadziła walkę z komunizmem.

Jako kierownik „Akcji Katolickiej” otrzymywał pochodzącą z Watykanu literaturę, w której zamieszczano niktzemne oszczerstwa na istniejący w ZSRS ustrój polityczny. Mączka przechowywał u siebie tę literaturę do lutego 1950 roku.

Zamieszkując terytorium, tymczasowo okupowane przez wojska niemieckie – w m. Skrybowce, wykonując obowiązki proboszcza kościoła, w swoich kazaniach, skierowanych do para-

⁸ Ks. F. Machay, *Rozwiązanie sprawy społecznej w ramach Akcji Katolickiej*, Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin 1931, s. 15.

⁹ AUBDGO; P-25154, k. 237, Sprawa ks. Mączki Władysława.

¹⁰ Miejscowość Żołudek w obwodzie grodzieńskim (ros. Żołудок).

